

ӨӘЖ 304.2

Мұсабеков М.Н.

PhD, Сулейман Демирель атындағы университет, Қаскелең, Қазақстан

ӘЛЕУМЕТТІК ТОП РЕТІНДЕ ЖАСТАР: ҚҰНДЫЛЫҚТЫҚ БАҒДАРЛАРЫ

Андатпа: Мақала да қаралған мәселелер легі белгіленген принципке негізделген әлеуметтік идеал тұрғысынан алғанда, адамның бірден ересек болып, сонымен қатар осы қоғамға қажетті қасиеттерінің және қабілеттерінің жиынтығымен туылғандығы тиімді. Бірақ, табиғи заңдылық шеңберінде бұндай параметрлер жоқ. Тұлға туылады, өседі және осы қоғамның тұрғысынан, қоғамның толыққанды мүшесі болмас бұрын уақыттың белгілі бір кезеңінен өтеді. Сондықтан да жас стратификациясының мәні – биологиялық және әлеуметтік мәдени дамудың әртүрлі деңгейлеріндегі жеке адамдар қандай да бір әлеуметтік міндеттерді орындау қабілеті мен дайындығы жағынан ерекшеленуінде екендігі сөзсіз. Осы қатынаста жеке адамдардың биологиялық және әлеуметтік жетілу мерзімі – әлеуметтік кәметтік жасқа толу уақытымен, іс жүзінде немесе құқықтық неке жасының белгіленген дәстүрімен (алғашқы қауымдық құрылыста және дәстүрлі қоғамда) немесе заңымен (батыс қоғамдарында) анықталады. Осы байланыста, бір жағынан, табиғи (биологиялық) ерекшеліктердің негізінде, бір қырынан алғанда, әртүрлі жас топтарының әлеуметтік регламенттелген ұйғарымының негізінде мінез-құлқының және әрекеттерінің (әлеуметтануда әлеуметтік рөлдер деп аталады) белгілі бір қызметтері мен қабілеттері ұсынылады. Сонымен қатар, мәселе физиологиялық жастық туралы ғана емес, бұл тұста жыныстық-жастық, топтық және олардың өзіндік биоәлеуметтік ерекшеліктері мен дүниеауи таным-түсініктері де ескерілуі қажет тұстар қаралған.

Кілт сөздер: жаһандану, жастар, құндылықтар, субмәдениет, жастық ерекшеліктер, дәстүрлі қоғам, тұлға.

И.С. Кон жастарды алдымен әлеуметтік құбылыс ретінде қарастырады: «Жас стратификациясы, біріншіден, *халықтың жас құрамынан және құрылымынан* (әлеуметтік-демографиялық аспект), екіншіден, *қоғамдық қызметтің жастық құрылымынан* (әлеуметтік-экономикалық аспект) және үшіншіден, *қоғамдық ұйымдар мен институттардың жастық құрылымынан* (әлеуметтік-саяси аспект) тұрады»[32,80бет]. Бұл орайда, автордың мүлдем үшінші деңгейлі болып табылмайтын жас стратификациясының гендерлік аспектісі туралы ұмытқандығын байқауға болады. Ежелден бастап қазірге дейінгі уақыт

бойындағы тарихта жеке тұлға белгілі бір нысанда және дәрежеде қоғамға тиесілі және оны өндіру мен дамыту құралы ретінде қарастырылады. Басқаша айтқанда, «қоғам – адам үшін» принципі емес, «адам – қоғам үшін» принципі әрекет етті. Әртүрлі әлеуметтік жүйелерде бұл принциптің айқындылық дәрежесі де біркелкі емес. Сондықтан да қоғамның жас стратификациясы алғашқы кезекте, жеке тұлға үшін емес, бүтіндей бір қоғам үшін маңызды болды. Сонымен қатар, жеке адамның жаралуының және қалыптасуының белгілі бір сатыларының *ауқымы* мен бағалау *эталоны* ересек индивидуум болған және қазір де солай.

«Жастар» ұғымы демографиялық және статистикалық қана түсінік емес, әлеуметтік-философиялық, мәдениеттанулық, этнографиялық, әлеуметтанулық, психологиялық ғылымдардың категориясы есебінде де қарастырылады. Біздің зерттеу тақырыбымыздың аясында бұл – әлеуметтік философия категориясы ретінде нысанаға алынады. Адамның физиологиялық эволюциясында нақты тұлға туылады, даму кезеңдерінен өтеді, әлеуметтенеді, мәдениеттің арсеналын, оның нормаларын, құндылықтарын, идеалдарын меңгеру сатыларын бастан өткізеді. Осыған байланысты, онтогенез мәселесі аясындағы зерттеушілер «өмір циклі» немесе «өмірлік жол» ұғымдарын қолданады. Екеуінің артықшылықтары да, кемшіліктері де бар. Алғашқы ұғымның артықшылықтары – ол жеке адамның ақырғы өмірін белгілейді, кемшілігі – бұл соңы мен басына барып тұйықталуымен байланысты. Екінші ұғымның артықшылығы – ол біріншінің кемшілігінен алшақтайды, бірақ жеке адамның өмірлік үрдісінің шексіздігімен, аяқталмаушылығымен байланысты. И.С. Кон өмірлік жол ұғымы анағұрлым релевантты деп есептейді. Өмірлік жол әлдебір біртекті үрдіс болып табылмайды, бірақ әртүрлі фазалардан, сатылардан, кезеңдерден тұрады. Тұлға өзінің өмірлік жолында әртүрлі жас кезеңдерінен өтеді. Ал қоғамда жеке адамдардың бәрі бір уақытта туылмайтындықтан және бір уақытта барлық жас кезеңдерінен өтпейтіндіктен, кез келген қоғамда бір уақытта әр түрлі жастың өкілдері қатар өмір сүреді. Оның ішінде жастар қоғамдағы әлеуметтік топ ретінде белгілі замандас кезеңіне сүйене алатын өзіндік ықпалды және белсенді құбылыс. Сондықтан біз «жастар» ұғымының концептуальді және тәжірибелік деңгейлеріне тоқтала отырып, ол туралы пікірлер мен көзқарастардың зерттеу тақырыбымызға қатысты қырларын таразылап өтпекпіз.

Жоғарыда белгіленген принципке негізделген әлеуметтік идеал тұрғысынан алғанда, адамның бірден ересек болып, сонымен қатар осы қоғамға қажетті қасиеттерінің және қабілеттерінің жиынтығымен туылғандығы тиімді болар еді. Бірақ, табиғи заңдылық шеңберінде бұндай параметрлер жоқ. Тұлға туылады, өседі және осы қоғамның тұрғысынан, қоғамның толыққанды мүшесі болмас бұрын уақыттың

белгілі бір кезеңінен өтеді. Сондықтан да жас стратификациясының мәні – биологиялық және әлеуметтік мәдени дамудың әртүрлі деңгейлеріндегі жеке адамдар қандай да бір әлеуметтік міндеттерді орындау қабілеті мен дайындығы жағынан ерекшеленуінде екендігі сөзсіз. Осы қатынаста жеке адамдардың биологиялық және әлеуметтік жетілу мерзімі – әлеуметтік кәмілеттік жасқа толу уақытымен, іс жүзінде немесе құқықтық неке жасының белгіленген дәстүрімен (алғашқы қауымдық құрылыста және дәстүрлі қоғамда) немесе заңымен (батыс қоғамдарында) анықталады. Осы байланыста, бір жағынан, табиғи (биологиялық) ерекшеліктердің негізінде, бір қырынан алғанда, әртүрлі жас топтарының әлеуметтік регламенттелген ұйғарымының негізінде мінез-құлқының және әрекеттерінің (әлеуметтануда әлеуметтік рөлдер деп аталады) белгілі бір қызметтері мен қабілеттері ұсынылады. Сонымен қатар, мәселе физиологиялық жастық туралы ғана емес, бұл тұста жыныстық-жастық, топтық және олардың өзіндік биоәлеуметтік ерекшеліктері мен дүниеауи таным-түсініктері де ескерілуі қажет.

«Қызметтің осы жас қабатына тиесілі сипаты және осыған байланысты нормативті ұйғарымы осы қабаттың нақты қоғамдық жағдайын, олардың өзіндік санасы мен талап деңгейін анықтайды»[32, 80б], -деп өз ойын түйіндеген И.Кон қабат пен стратаны теңестіре отырып, олардың когортаға қатынасын былайша түсіндіреді: «Жастық (страта) қабат ұғымы осы жастағы жеке адамдардың жиынтығын білдіре отырып, ауқымы жағынан когорта ұғымымен сәйкес келеді. Бірақ жастық қабат ұғымы олардың қатар тіршілік ету сәтін, ал когорта – ауысым және сабақтастық сәтін баса көрсетеді»[32,81б].

Адамның жасы қашанда, қай қоғамда да айтарлықтай әлеуметтік мәнге ие болғандықтан, олардың әлеуметтік келбетінің жалпылама бағдарын көрсете кетуімізге болады. Алдымен, бұл буын: еңбекке жарамсыз жас (балалық шақ және ересектік, сондай-ақ қарттық) және еңбекке жарамды жас (жасөспірімдік және кәмілеттік) болып та бөлінеді. Жас стратификациясы жасқа байланысты әлеуметтік-психологиялық үміттердің (психологтар мен әлеуметтанушылар мұндай жағдайда экспектация ұғымын қолданады), талаптар мен шаралардың азды-көпті тұрақты жүйесін болжайды. Жасы кіші сәбиге басқа, жасөспірімдерге басқа, ересектерге басқа талаптар қойылады. Осыған сәйкес, олардың әрқайсысынан мінез-құлық пен әрекеттің әртүрлі нысандары күтіледі. Жағымды және жағымсыз мінез-құлық пен әрекет жағдайында қолданылатын шаралар да әртүрлі болып табылады. Сондай-ақ, осы айтылғанға «гендерлік ерекшелікті» де енгізу қажет: белгілі бір жағдайларда әйел жынысты адамдардан басқа нәрсе, еркек жыныстылардан басқа нәрсе күтіледі.

Әрбір мәдениетте жас символизмі тіршілік ететіндігін және оның байланысты элементтерін И. С. Кон былайша сипаттайды: «Жас символизмі мәдениеттің ішкі жүйесі ретінде келесі өзара байланысты элементтерден тұрады:

1. *Нормативті жас критерилері*, яғни мәдениеттің қабылдаған жастық терминологиясы, негізгі кезеңдердің ұзақтығы мен міндеттері көрсетілген өмірлік цикл кезеңділігі (жас символизмінің жүйесінде анықтығы мен түрлілігі бар жеке адамның өмірлік жолы емес, атап айтқанда әлдебір қайталанатын, міндетті және нормативті тәрізді өмірлік циклі белгіленеді).

2. *Аскриптивті жастық қасиеттер*, немесе *жастық стереотиптер*, – мәдениеттің белгілі бір жастағы тұлғаларға тіркейтін және оларға тұспалдау нормасы ретінде белгілейтін белгілері мен қасиеттері.

3. *Жас үрдістерін символдау* – жеке адамның бір жастық кезеңнен екінші жастық кезеңге өсуінің, дамуының және ауысуының қалай болғандығын немесе қалай болуы тиіс екендігін көрсетеді.

4. *Жастық салт* – салт жоралар, мәдениет олар арқылы өмірлік циклді құрылымдайды және жас қабаттарының, сыныптарының және топтарының өзара қарым-қатынастарын рәсімдейді.

5. *Жастық субмәдениет* – белгілер мен құндылықтардың ерекше жиынтығы, олар бойынша осы жастық қабаттың, сыныптың немесе топтардың өкілдері өздерін басқа барлық жастық қауымдастықтан ерекшеленіп тұратын «біз» ретінде түсініп, пайымдайды» [32, 93 – 94беттер]. Жасқа ұқсас, әрбір мәдениетте сондай-ақ жаспен тікелей байланысты гендерлі символизм бар және ол да элементтер ретінде айқындала алады. Өйткені адам баласы анық (кейде басқа да жағдайлар болады) байқалатын жыныстық белгімен (ағылшын тілді әдебиеттерде *sex* ретінде анықталады) туылады. Атап айтқанда, жастар ұғымына бірігетін әйел жыныстылар мен ер жыныстылардың биологиялық-физиологиялық болмысынан бастап, әлеуметтік мәртебесі мен психологиялық ерекшеліктері де басқаша болып келетін өзіндік құрылымдар болып табылады.

Сонымен қатар, архаикалық мәдениетті қоса алғанда, кез келген мәдениетте адамның жағымды және жағымсыз нысанының толығымен айқын нормативті бейнесі бар. Адамның жағымды бейнесі адамның әлдебір қағидасы – идеалды адамның бейнесі, аталған мәдениеттің нормалары мен құндылықтарына сәйкес адам, қоғамдық және жеке санада қоғамның кез келген мүшесінің тиісті мінез-құлқы мен әрекетіне сәйкес келетін кез келген адам тәрізді болып көрінеді. Қоғамдық санадағы адамның жағымсыз бейнесі – бұл мәдениеттегі нормаларға және құндылықтарға сәйкес келмейтін келбеті. Адам бейнесі (жағымды да,

жағымсыз да) мәдени-тарихи және этномәдени реңкке ие. Оның үстіне, бір мәдениеттің құрамындағы бұл бейнелер көбіне әртүрлі болады, әсіресе, егер мәдениет пен социум күрделі түрде топтарға, страталарға немесе сыныптарға бөлінген сайын әртүрлілік те арта түседі. Мұндай кезде бұл бейнелерде жеке адамның топтық, ұлттық, сыныптық және соған ұқсас басқа да тиісті белгілері болады. Қызмет бөлінісі мен сананың мамандандырылған нысандарын (ғылым, философия, теология, құқық теориясы және т.б.) және қарапайым сана саласын, жалпы адам бейнесін және ережесін, атап айтқанда, ерлер мен әйелдердің бейнелерін және ережелерін бір-біріне қарама-қарсы қою орын алған мәдениетте (мұның бәрі – постархаикалық мәдениет) бұлар әртүрлі және кейде салыстыруға келмейді.

Адам бейнесі мен ережесін әрі қарай нақтылау, біріншіден, оның жасында, екіншіден, оның гендерлік сипатында өрбуі тиіс. Жас сипаттамасына сәйкес, мәдениетте балалық, ересектік, қарттық шақтардың белгілі бір бейнелері өндіріліп шығарылады. Адамның жас және соған жақын гендерлік сипаттамалары да қоғамдық санада жағымды және жағымсыз бейне күйінде белгіленеді. Осыған сәйкес, ұл мен қыздың, екі жыныстағы жасөспірімдердің, бойжеткен мен бозбаланың, орта жастағы еркек пен әйелдің, шал мен кемпірдің жағымды және жағымсыз бейнелері қалыптасады. Бұлардың бәрі мәдени-тарихи, этномәдени және (немесе) ұлттық-мәдени айқындылыққа ие екендігі сөзсіз. Қоғамдағы осы гендерлік-жастық категорияларға сәйкес тиісті топтардың арасында қарым-қатынас түрлері де өріледі. Нақты талаптар мен үміттер өндіріледі. Мысалы, жеті жасар балаға бозбалаға немесе бойжеткенге қойылатын талаптар қойылмайды, ал ересектен жасөспірімдерге тән мінез-құлық күтілмейді. Міне осыдан басты айырмашылықтар туындайды да, жастар болмысы өзіндік физиологиялық-жыныстық айырмашылықтарын әлеуметтенген кейіпте де айқындай алады.

Жастарды ерекше топқа, ерекше әлеуметтік категорияға бөлу адамзаттың мәдени-тарихи дамуының нәтижесі болып табылатындығы белгілі. Осы орайда, біз адамзат тарихының дереккөздеріне үңіліп, нақты жас тобын қоғам қалай және неліктен ерекше топ ретінде бөліп көрсеткендігін түсінуге тиіспіз. Олай болса, алдымен адамзат эволюциясының бастауларына шолу жасап, экономикалық-мәдени даму сатылары арқылы жастардың даралануының әлеуметтік келбетін ашып алу қажеттігі туындайды.

Жастарға берілген тағы бір анықтаманы келтірейік: «Жастар – бұл әлеуметтік-экономикалық және мәдени даму деңгейімен, осы қоғамдағы әлеуметтану ерекшеліктерімен анықталатын жас сипаттамаларының жиынтығы, әлеуметтік ережелердің ерекшеліктері және белгілі бір

әлеуметтік-психологиялық қасиеттері негізінде бөлінетін қоғамның әлеуметтік-демографиялық тобы» [43, 54б.]. Осы анықтаманы біз негізгі анықтама ретінде басшылыққа ала отырып, оның тым ұзақтау және қайталамалы екендігін де ескере келе, былайша ықшамдап өтуді жөн көрдік: «Жастар алдымен адамның физиологиялық жас ерекшеліктерінің амплитудасын негізге алатын және осы табиғи ерекшеліктерден тікелей туындап жататын мәдени-әлеуметтік, психологиялық-рухани сапалар бойынша анықталатын қоғамдағы шартты әлеуметтік топ».

Егер 13 жастан 30 жасқа дейінгі жастардың жасын алатын болсақ, тұлға он бес жылдан астам уақыт бойы біркелкі, бір қалыпта сапада өзгерісіз сақталып қалады дегенге сенудің өзі қиын. Мысалы, әлеуметтік мәртебе тұрғысынан алғанда, егер жеке адам 13 жасында небәрі орта мектептің 5 – 6 сыныбында оқыса, 30 жасында ол (идеалда) жоғары білім алып, тіпті жоғары әлеуметтік мәртебелерге көтеріліп, мысалы, ғылыми дәрежеге де қол жеткізуі мүмкін. Кемінде, 30 жас – толығымен еңбекке қабілетті жас. Физиологиялық тұрғыдан алғанда, егер, 13 жаста жыныстық жетілу енді басталса, 30 жасында жеке адамның 10 жас шамасындағы ұрпағы болуы да ықтимал. Демек, «жастар» ұғымын абстрактілі, жас сипаттамаларына қарамастан екшеп алуға болмайды дегенді білдіреді. Сондықтан да жастар кезеңін үш сатыға бөлген жөн: 1) кейінгі жасөспірімдік жас (13 – 16 жас), 2) жасөспірімдік (17 – 25 жас) және 3) кемелденудің басталуы (26 – 30 жас).

Жасөспірімдік жаста құндылықтық-мақсатты сала да өзгереді, идеалдар мен басымдылықтар ауысады. Ересектік идеалы үстем болады, әрине ол оны сын көзбен қабылдамайды. Ересектік өмір оған шынайы және толыққанды адам бейнесіне лайық болып көрінеді, әйтсе де, бұл арнада жасөспірімге әлі орын жоқ: ол объективті тұрғыдан алғанда да әлі толық есейген жоқ. Ересектер толығымен объективті негіздемемен бойынша жасөспірімдерді өздерінің жастық топтарына қабылдамайды. Тіпті, үш-төрт жыл айырмашылығы бар бойжеткендер мен бозбалалар да осындай ұстанымның жетегінде жүреді. Бұл қағидаттар оның «басын қатырады» және әділетсіздік болып көрінеді.

Әрине, айқын тағайындалған саналы дүниетанымдық деңгей баршаға ортақ емес, өзін тұлға ретінде қалыптастырған адам ғана ол деңгейге көтеріледі. Осы деңгейде ғана адам өзіне және басқаларына өзіндік дүниетанымдық тұғырымен есеп беруге қабілетті. Адам неғұрлым руханияттық тұрғыдан дамыған болса, неғұрлым жеке адамнан жоғары даралық деңгейге айқын көтерілсе, ол соғұрлым танымдық, көркем-эстетикалық, этикалық, діни тәрізді рухани құндылықтарға басымдылық беруге бейім тұрады және керісінше, даралық деңгейіне көтеріле алмаған, өзінің болмысында қарапайым жеке адам болып қалған адам құндылықтарға емес, көбіне тәндік-материалдық қажеттілік пен

пайдалылыққа қарай бет түзейді, құндылықтың ішінде рухани құндылықтарға емес, материалды құндылықтарға, ал рухани құндылықтың ішінде төменгі санатына басымдылық береді. Егер де жеке адам өзінің басты құндылығы ретінде капиталды таңдаса, онда бұл ақша ол үшін, оның қызметі мен мінез-құлқы үшін небәрі мақсат құралына айналады. Сол кезде осы мақсатқа қол жеткізу жолын таңдау мәселесі екінші дейгейде қалып қояды.

Яғни, біз бұдан құндылықтық бағдарлардың материалдық және руханилыққа негізделген жалпылама ұстанымдарының келбетін түйсіне аламыз. Бірақ тұлға дамуының жоғары деңгейі, тіпті болмаса, материалдық құндылықтардың басымдылыққа шығарылуы мен руханилықты көтермелеу шартты түрде құрылған парадигмалар болып табылады деген сияқты көзқарастар бүгінгі күнге дейін сақталып отыр. Дегенмен, рухани құндылықтар барынша абсолютті, ал материалдық, оның ішінде утилитаристік құндылықтар барынша шартты екендігін мынадай дәйектемелермен анықтауымызға болады. Қоғамдағы ірі капитал иесінің дәурені өмір сүріп тұрған кезінде және ол жеке индивидуализм болғандықтан, кейіннен тарихта айтарлықтай мәртебелі орынға ие бола алмайды, керісінше, руханилыққа басымдылық берген, өнер иелері, ғалымдар мен жазушылар т.б. тұлғалар тарихи жадыда мәңгі сақталады. Екіншіден, руханилыққа басымдылық беру алаңсыздық, тазалық, ішкі дүние жайбарақаттылығы сияқты көңіл-күйлерге қарай жетелесе, материалдық құндылықтар көп жағдайда, бұған керісінше жағдайларға жетелеуге қарай бейім тұрады. Осыған байланысты біз, келесі кезекте жастардың рухани құндылықтық бағдарларын талдауға басымдылық береміз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1 Кон И. С. Ребёнок и общество (историко-этнографическая перспектива). – М.: Наука, 1988. – 271 с.
- 2 Арсеньев А. С. Экологическая проблема. Взгляд философа //Известия АН РК. – Серия общественных наук. – 1992. – № 4. – С. 3 – 13.
- 3 Хамидов А. А. Гендерное измерение исторического процесса //Известия НАН РК. – Серия общественных наук. – 2008. – № 5. – С. 33 – 41.
- 4 Зайниева Л. Молодёжь – драгоценнейший ресурс общества //К идеалам мира – через культуру и образование молодёжи. Международная научно-практическая конференция. Алматы, март 2004 год. – Алматы: Эверо, 2004. – С. 11 – 25.
- 5 Молодёжь планеты. Глобальная ситуация в 90-х годах, тенденции и перспективы. – М.: Голос, 1999. – 324 с.

Мусабеков М.Н.

PhD, Университет имени Сулеймана Демиреля, Каскелен, Казахстан

МОЛОДЕЖЬ КАК СОЦИАЛЬНАЯ СТРАТА: ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы ценностной ориентации молодежи с точки зрения социального идеала. Оптимальным было бы, чтобы индивид рождался уже взрослым, притом с набором свойств и способностей, необходимых данному обществу. Но природа, как говорится, этого не предусмотрела. Индивид рождается, растёт, взрослеет и проходит значительный период времени, прежде чем он станет полноценным членом общества с точки зрения данного общества. Поэтому возрастная стратификация состоит прежде всего в том, что индивиды, находящиеся на разных ступенях биологического и социокультурного развития, различаются по своей способности и готовности выполнять те или иные социальные функции. В этом отношении сроки биологического и социального созревания индивидов определяют установленные обычаем (в первобытном обществе и в обществах традиционалистского типа) или законом (в обществах западного типа) сроки социального совершеннолетия, фактический и правовой брачный возраст. В этой связи, отчасти на основании естественных (биологических) особенностей, отчасти на основе социально регламентированных предписаний, различным возрастным группам предписываются определённые функции и способы поведения и действия (то, что в социологии называется социальными ролями). При этом, конечно, речь должна идти не просто о возрастных, а о половозрастных группах.

Ключевые слова: глобализация, молодежь, ценности, субкультура, возрастные особенности, традиционное общество, личность.

Mussabekov M.N.

PhD, Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

YOUTH AS SOCIAL STRATA: VALUE ORIENTATIONS

Abstract: In the paper we consider the problem of value orientations of youth from the point of view of the social ideal. It would be perfect if the individual was born already adult and with a set of the properties and capabilities which are necessary for this society. But the nature, as they say, didn't provide it. The individual is born, grows, matures and there passes the considerable period of time before he becomes the full-fledged member of

society from the point of view of this society. Therefore age stratification consists first of all that the individuals who are at different steps of biological and sociocultural development differ on the capability and readiness to perform these or those social functions. In this respect terms of biological and social maturing of individuals determine established by custom (in primitive society and in societies of traditionalist type) or by the law (in societies of the western type) terms of a social age of majority, the actual and legal age of consent. In this regard partly based on natural (biological) features, partly on the basis of socially regulated instructions certain functions and methods of behavior and action are ordered to various age groups (what in sociology is called social roles). At the same time, of course, the talk shall go not just about age groups, but rather about gender and age groups.

Key words: globalization, youth, values, subculture, age features, traditional society, identity.

УДК 504.123

Tleubaev A.T.

Master, teacher, Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

**TOTAL FACTOR PRODUCTIVITY AND EFFICIENCY ANALYSIS
OF WHEAT PRODUCERS IN THE CASE OF A CENTRAL ASIAN
COUNTRY: STOCHASTIC FRONTIER APPROACH**

Abstract: While the economies of Central Asian countries highly depend on agriculture, only 20% of their land is suitable for agricultural purposes. This raises a great concern for efficient use of limited agricultural resources. However, very few studies, and in the cases of some Central Asian countries like Kazakhstan, Kyrgyzstan and Turkmenistan no single study have been done on agricultural efficiency. This article aims to fill this gap by conducting efficiency analysis in the case of the sample of wheat producing farms in Kazakhstan, by using stochastic frontier analysis. The paper has three main objectives: 1) to estimate technical efficiencies of wheat producers, 2) to examine the influences of inputs like land, labor, seed, fertilizer, pesticide and fuel on the productivity of wheat producers, and 3) to assess the impacts of explanatory variables such as education of the farmer, size of the farm, access to credits and subsidies and etc. on the efficiency of wheat producers.

Key words: Efficiency, stochastic frontier approach, wheat production, explanatory variables.

Introduction

In 1991 after the collapse of the Soviet Union, 15 member states became independent countries. They had to build their own political and